

УДК 378.6.035

С.М. РЕЗНІК

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ РІВНЯ РОЗВИТКУ УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

У статті розглядаються критерії оцінки рівня сформованості умінь і навичок студентів під час управлінської підготовки. Особливу увагу приділено аналізу управлінської діяльності для визначення змістовних якісних критеріїв розвитку вмінь студентів.

У сучасному глобальному суспільстві значно зростає значення якісного управління, подальший прогрес і розвиток людського суспільства, майбутнє нашої цивілізації буде значно більшою мірою, ніж раніше, визначатись ефективністю управління. Тому однією з актуальних *проблем* сучасних педагогічних досліджень є вдосконалення підготовки сучасних фахівців до управлінської діяльності.

Різні аспекти підготовки професійних керівників розглядаються в роботах педагогів, психологів, економістів, менеджерів (С.О. Гримблат, І.К. Сосін, В.О. Безбородий, В.А. Левінцова, Л.Л. Влодарська-Зола, Н.А. Болтачєєва, В.П. Черевко, Ю.М. Ємельянов, Е.Е. Лінчевський, В.П. Пугачов та ін.). У педагогічних роботах досліджуються перш за все зміст, прийоми, форми, методи, технології підготовки різних фахівців до управлінської діяльності. Останнім часом також активно розробляються питання управлінської підготовки майбутніх інженерів (О.Г. Романовський, Л.Л. Товажнянський, О.С. Пономарьов, Р.С. Турманідзе та ін.).

Аналіз публікацій з проблеми управлінської підготовки майбутніх інженерів дозволяє дійти висновку, що актуальним, але недостатньо розробленим є такий її аспект, як визначення критеріїв сформованості управлінських умінь та навичок.

Тому **метою** даної роботи і є аналіз та визначення критеріїв оцінки сформованості умінь та навичок.

Розвиток умінь і навичок – є однією з основних цілей будь-якого навчального процесу. Досягнення цієї мети має забезпечувати трансформацію теоретичних знань у практичні дії студентів.

Одним із важливих питань ефективної організації формування управлінських умінь і навичок у майбутніх інженерів є визначення критеріїв, що дозволяють контролювати ступінь досягнення поставленої цілі. Іншими словами необхідно проаналізувати, чим відрізняється дія, яку можна охарактеризувати, як сформована, автоматизована навичка або досконале уміння.

Є.І. Бойко відзначає, що дія, яка представляє собою автоматизовану навичку, відрізняється легкістю, швидкістю, відносною досконалістю, безпомилковістю, самостійністю [2: 45, 49]. Крім того вправи, що повторюються і забезпечують формування навички, приводять до “максимальної злагодженості та координованості” дій людини [2: 50].

Про сформованість уміння згідно Є.О. Мілерян можна судити, виходячи зі свідомості, якості та самостійності, а також ступеня оволодіння діяльністю, майстерності, швидкості, легкості виконання дій [5: 49]. Важливою особливістю в процесі оцінки уміння може бути також “варіативна адекватність способів досягнення мети відносно умов діяльності, що змінюються” [5: 52].

О.О. Абдуліна вважає, що в процесі визначення рівня вмінь необхідно враховувати кількість дій при використанні того або іншого уміння, послідовність дій, якість виконання кожної дії, час, що затрачується на виконання кожної дії. Вона відзначає, що кількість дій відображає повноту та стійкість уміння, а послідовність і якість свідчать про усвідомленість умінь і ступінь кореляції з теоретичними знаннями. Важливими показниками сформованості уміння вона також вважає ступінь самостійності та рівень інтересу в процесі виконання дій [1: 59, 86].

Відповідно до досліджень С.І. Кисельгофа, дії, що характеризуються високим рівнем сформованості навичок і вмінь, відрізняються легкістю, точністю, швидкістю, упевненістю, відсутністю скутості, умінням враховувати конкретні умови та перенастроювати свою діяльність [4: 23-24].

Таким чином, узагальнюючи проаналізовані роботи, необхідно відзначити, що критеріями сформованості навичок і умінь можна вважати легкість, швидкість, точність, безпомилковість, самостійність, упевненість виконання дій, а також уміння враховувати конкретні умови та інтерес при виконанні дій. Всі ці характеристики необ-

хідно враховувати при визначенні рівня розвитку відповідного вміння і навички. У той же час, як відзначає Є.І. Бойко, “результати вправ у будь-якій сфері... ніколи не можуть бути зведені до одних лише кількісних вимірів, а в кожному окремому випадку повинні одержати змістовну якісну характеристику” [2: 50].

Тому дослідження змістовної якісної характеристики умінь і навичок на підставі аналізу управлінської діяльності дозволить уточнити критерії їх розвитку. Такий аналіз дозволяє визначити, “що саме” повинні легко, швидко, безпомилково, упевнено і т. ін. робити студенти для того, щоб можна було говорити про високий рівень розвитку відповідного вміння і навички.

Уміння і навички повинні сприяти ефективній реалізації управлінської діяльності майбутніми інженерами. Якщо узагальнити вимоги до керівника, що були висунуті різними авторами, проаналізувати дії, які керівник має виконувати на досить високому рівні, то кількість умінь і навичок виявиться достатньо великою.

Проте можна вважати, що особливо важливими (оскільки зустрічаються в більшості проаналізованих робіт) є уміння ставити чіткі цілі (Е.Ф. Іпатов, К.М. Левківський, Пітер Ф. Друкер, Річард Е. Бояціс, Б. Нельсон, П. Економі), планувати (О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, Г.С. Нікіфорова, Д. Раунтри, ван Муарік Д.) і здійснювати облік, контроль і корекцію діяльності (О.Г. Романовський, Г.С. Нікіфорова, В.М. Бабаєв, Д. Раунтри та ін.). Значущою часткою управлінської діяльності виступає також координація людей на реалізацію плану, розподіл між людьми конкретних завдань і забезпечення їх виконання, інструктування, реалізація цілей, наказів, іншими словами важливим є забезпечення належного виконання роботи власне виконавцями (О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов, В.М. Бабаєв, Г.С. Нікіфорова, Дж. М. Лейхіфф, Дж. М. Пенроуз, Пітер Ф. Друкер, Річард Е. Бояціс, Роб Гоффи, Джон Хант).

Відповідно до педагогічних досліджень (О.О. Абдуліна, Л.О. Савченко, Л.Г. Кайдалова) цю групу умінь можна позначити як організаторські. Необхідно відзначити, що в координації та організації діяльності інших людей важливим є здатність мотивувати, як засіб спонування людей працювати ефективно, досягаючи результатів, необхід-

них керівнику (Г.С. Нікіфорова, Е.Ф. Іпатов, К.М. Левківський, Д. Раунтри, Роб Гоффи, Джон Хант та ін.).

Практично у всіх роботах, у яких розглядаються вимоги до керівника, якості, знання, уміння, навички, які йому необхідні, так чи інакше зачіпається проблема управлінського спілкування з іншими людьми. З огляду на те, що управління іншими людьми практично здійснюється безпосередньо в процесі спілкування з ними і що значна частина часу керівника витрачається на різні види спілкування, не дивно, що комунікативним умінням необхідно надавати великого значення.

Комунікативна діяльність містить у собі велику кількість складових, у той же час досить часто в різних дослідженнях можна виділити ті вміння, які зустрічаються частіше інших, і є спільними в різних роботах. Наприклад, використання невербальних засобів спілкування; уміння встановлювати емоційний контакт, створювати сприятливий клімат з використанням елементів комунікативного процесу; уміння слухати; сприйняття й розуміння іншої людини, уміння враховувати індивідуальні й вікові особливості співрозмовників (Т.Л. Шепеленко, К.М. Слесик, В.М. Гриньова, Л.Г. Кайдалова). Важливим є також сприйняття та розуміння індивідуальних особливостей співрозмовника – перцептивна складова спілкування (Г.М. Андреева, О.О. Бодальов, Г.В. Гриненко, Е.І. Головаха, Н.В. Паніна, Е.Е. Линчевський).

У педагогічних дослідженнях різні автори виділяють різноманітні складові змісту комунікативних умінь. Зокрема, В.М. Гриньова вважає, що комунікативні уміння визначають використання етикету в процесі спілкування, К.М. Слесик розглядає аудіативні, інтерактивні, перцептивні, мовленнєві групи умінь спілкування, Т.Л. Шепеленко виділяє гностичну, експресивну, інтерактивну підструктуру комунікативних умінь. Залежно від підходу до визначення комунікативних умінь, що був прийнятий автором, у кожній роботі визначаються й ті вміння, які входять у структуру комунікативних умінь. Хотілося б відзначити, що крім виділених характеристик у структурі комунікативних умінь для керівника значущим є також уміння публічного виступу (Дж. М. Лейхифф, Дж. М. Пенроуз, Д. Раунтри, А.П. Панфілова та ін.).

Необхідно також розглянути третю групу вмінь, що є необхідною та важливою в структурі управлінських умінь і навичок.

У багатьох проаналізованих роботах вказується на значущість інтелектуальної сфери для здійснення управлінської діяльності. Зокрема в психолого-педагогічній літературі відзначається, що керівнику необхідні інтелектуальні якості (Г.С. Нікіфорова), інтелектуальні навички (Е.Г. Петров, Н.В. Шаронова), уміння людини аналізувати ситуацію (О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов), здібності до аналітичної роботи (Пітер Ф. Друкер), уміння аналізувати інформацію (Роб Гоффи та Джон Хант).

Багатьма авторами, які аналізують управлінську діяльність із наукової точки зору, підкреслюється значення саме інтелектуальних умінь і навичок для керівника. Відзначається, що в умовах конкуренції, невизначеності й ризику, необхідності враховувати дію множини різних факторів на розвиток ситуації, все більшого значення набувають уміння аналізувати інформацію, визначати проблему і вже на цій основі приймати ефективні рішення.

У визначенні інтелектуальних умінь вирішального значення набувають розумові операції – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, конкретизація, класифікація (В.М. Гриньова, С.В. Лазаревський, Л.І. Воробйова, Е.Г. Петров і ін.). Сукупність цих операцій є основою для визначення критеріїв сформованості інтелектуальних умінь і навичок, оскільки відображають розумову діяльність людини.

Згідно Е.Г. Петрову та Н.В. Шаронової інтелектуальні навички різного рівня містять у собі – первинні інтелектуальні навички, навички критичного мислення та навички вирішення проблем. Первинними інтелектуальними навичками ці автори вважають: розширення знань, розуміння, застосування знань і розуміння, аналіз, синтез, розвиток. Останнє передбачає аналіз ситуації з різних сторін, оцінку та аргументацію достоїнств ухвалення рішення [6: 176-177].

В.М. Гриньова критеріями сформованості інтелектуальних умінь вважає вміння виділяти головне, уміння аналізу, уміння виділяти причинно-наслідкові зв'язки, уміння використовувати прийом порівняння щодо загального та відмінного, уміння узагальнювати і робити висновки [3: 101].

Поєднує різні визначення змісту критеріїв сформованості інтелектуальних умінь і навичок те, що вони містять у собі або передбача-

ють реалізацію сукупності розумових процесів (аналізу, узагальнення і т.ін.).

Таким чином, основними структурними компонентами управлінських умінь і навичок майбутніх інженерів ми будемо вважати організаторські, комунікативні та інтелектуальні. Проведений аналіз дозволяє також визначити зміст кожної із цих груп умінь і навичок. Змістовні характеристики цих груп умінь є якісними критеріями сформованості управлінських умінь і навичок

Характеристиками сформованості організаторських умінь і навичок майбутнього інженера є успішність у постановці ясних і чітких цілей, плануванні, інструктуванні виконавців на підставі розуміння та урахування їх індивідуальних особливостей, використанні засобів мотивації, здійсненні контролю, корекції діяльності підлеглих, а також в умінні варіювати стиль управління залежно від конкретної ситуації.

Характеристики комунікативних умінь і навичок містять у собі ефективне слухання, сприйняття і розуміння співрозмовника, ефективне використання невербальних засобів спілкування, створення сприятливого психологічного клімату в процесі спілкування, уміння публічного виступу.

Умовою прийняття продуманих, ефективних управлінських рішень є здатність до глибокого, всебічного аналізу ситуації, тобто високий рівень інтелектуальних умінь і навичок.

Розвиток інтелектуальних умінь і навичок безпосередньо пов'язаний з розумовими процесами, тому критеріями розвитку інтелектуальних умінь і навичок будемо вважати здатність студента виділяти головне, аналізувати проблему, генерувати нові ідеї, визначати сильні й слабкі сторони різних пропозицій і ідей, аргументувати достоїнства певного рішення, готовність відмовитися від власної точки зору на користь більш оптимальної, тобто гнучкість мислення.

Таким чином, критеріями сформованості навичок і умінь можна вважати легкість, швидкість, точність, безпомилковість, самостійність, упевненість виконання дій, а також уміння враховувати конкретні умови та інтерес при виконанні дій. Було також визначено змістовні критерії оцінки рівня розвитку умінь та навичок у студентів під час їх підготовки до управлінської діяльності.

Література:

1. *Абдулина О.А.* Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. *Бойко Е.И.* К постановке проблемы умений и навыков в современной психологии // Советская педагогика. – 1955. – № 1. – С. 41-54.
3. *Гриньова В.М.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). – Харків: Основа, 1998. – 300 с.
3. *Кисельгоф С.И.* Формирование у студентов педагогических умений и навыков в условиях университетского образования. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1973. – 152 с.
4. *Милерян Е.А.* Психология формирования общетрудовых политехнических умений. – М.: Педагогика, 1973. – 299 с.
5. *Петров Э.Г., Шаронова Н.В.* Деловые навыки. – Харьков: Око, 1997. – 200 с.
6. *Романовський О.Г.* Підготовка майбутніх інженерів до управлінської діяльності: Монографія. – Харків: Основа, 2001. – 312 с.
7. *Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Лаврентьєва А.О.* Психологія управління: Навчальний посібник. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2001. – 161 с.
8. *Раунтри Д.* Контрольные вопросы для руководителя: / Пер. с англ. – Днепропетровск: Баланс-Клуб, 2003. – 288 с.

REZNIK S.N.

CRITERIA OF ESTIMATION DEVELOPMENT'S LEVEL OF ABILITIES AND SKILLS OF STUDENTS

In the article the criteria of estimation of level of formed of abilities and skills of students during administrative preparation are examined. The special attention is spared to the analysis of administrative activity for determination of rich high-quality criteria in content of development of abilities of students.